

TERRA LIBERA

ČASOPIS HLÁSÍCÍ SE K TRADICI LAISSEZ FAIRE

leden 2005 / ročník 6

Společenské vědy a přírodní vědy

Ludwig von Mises

I Základy moderních společenských věd byly položeny v 18. století. Do té doby pozorujeme jen historii. Díla historiků jsou samozřejmě plná úsudků, které zdánlivě platí pro každé lidské jednání bez ohledu na čas a místo. A i když toto přímo nedávají najevo, nutně zakládají své chápání faktů a jejich interpretaci na předpokladech tohoto typu. Nikdo se však nepokusil vysvětlit tyto nevyslovené domněnky na základě zvláštní analýzy.

Na druhé straně převládal názor, že v ekonomii můžeme použít pouze kritéria „dobré, špatné“. Pokud politika nedosáhla svého cíle, bylo to připisováno morálnímu selhání člověka nebo slabé vládě. S morálními lidmi a se silnou vládou je možné všechno.

V 18. století ale přišel radikální zvrát. Zakladatelé Politické Ekonomie objevili zákonitost ve fungování trhu. Zjistili, že každému tržnímu stavu odpovídá určitý stav cen a že tendence tento stav obnovit nastala vždy, když se jej něco snažilo změnit. Tento postřeh otevřel novou kapitolu vědy. Lidé s údivem zjistili, že lze lidské jednání zkoumat nejen z hlediska morálních soudů. Byli nuceni uznat zákonitost, kterou přirovnávali k zákonitosti známé z přírodních věd.

Od dob Cantillona, Huma, fyziokratů a Adama Smitha činí ekonomická teorie neustálý – i když ne stabilní – pokrok. Během tohoto vývoje se stala více než jen teorií tržního procesu v rámci společnosti založené na soukromém vlastnictví výrobních faktorů. Stala se na určitý čas všeobecnou teorií lidského jednání, lidské volby a preferencí.

I Části společenského poznání jsou abstraktní a neredukovatelné na jakékoli konkrétní obrazy, které bychom mohli smyslově vnímat. Usnadnit jejich vizualizaci znamená uchýlit se k metaforickému jazyku.

Po určitou dobu byly oblíbené biologické metafory. Známe autory, kteří tuto metaforu přepracovali do směšných extrémů. Stačí zmínit jméno Lilienfield. [1]

Dnes se mnohem více používají metafory mechanistické. Teoretický základ jejich aplikace je možné najít v pozitivistické interpretaci společenských věd. Pozitivismus slepě zavrhl vše, co učí historie a ekonomie. Historie jednoduše v jeho očích není vědou; ekonomie je zvláštním druhem metafyziky. Jako jejich náhražku postulují pozitivismus společenskou vědu, která musí být vystavěna experimentální metodou, ideálně aplikovanou v Newtonovské fyzice. Ekonomie musí být experimentální, matematická a kvantitativní. Jejím úkolem je měřit, protože věda je měření. Každé tvrzení musí být verifikovatelné fakty.

Každý výrok této pozitivistické epistemologie je chybný.

Společenské vědy všeobecně, a ekonomie obzvlášť, nemohou být založeny na zkušenosti, která je typická pro přírodní vědy. Společenská zkušenost je historickou zkušeností.

Každá zkušenost je samozřejmě zkušeností něčeho minulého. Ale fakt, že společenská zkušenost je vždy zkušeností komplexu jevů, je tím, co ji odlišuje od zkušenosti, která tvoří základ přírodních věd. Zkušenost, které přírodní vědy vděčí za svůj úspěch, je zkušenost experimentu. Při experimentu jsou různé elementy změny pozorovány odděleně. (Ovládnutí podmínek změny umožňuje experimentátorovi přiřadit každému výsledku adekvátní příčinu. Bez ohledu na filozofický problém hromadí experimentátor „fakta“. Tato fakta jsou stavebními prvky, které vědec používá ke konstrukci svých teorií. Představují pro něj jediný dostupný materiál. Jeho teorie nesmí být v rozporu s těmito fakty. Ty jsou konečnými věcmi.)

Společenské vědy nemohou používat experimenty. Zkušenost, se kterou se potýkají, je zkušenost komplexu jevů. Jsou ve stejné situaci jako by byla akustika, kdyby jediným materiálem vědce byl poslech koncertu nebo hukotu vodopádu. Dnes je moderní nazývat statistické ústavy laboratořemi. To je zavádějící. Materiál, který poskytuje statistika, je historickým materiálem, je výsledkem komplexu příčin. Společenské vědy nebudou mít nikdy, za jinak stejných podmínek, možnost pozorovat důsledky změny pouze jednoho elementu.

Z toho plyne, že společenské vědy nemohou nikdy používat zkušenost k ověření svých teorií. Každý fakt a každá zkušenost, kterou se zabývají, je možné interpretovat různě. Na rozdíl od experimentů nemůže zkušenost komplexu jevů nikdy určité tvrzení ani potvrdit ani vyvrátit. Nemáme žádnou historickou zkušenost, jejíž význam je všemi lidmi posuzován stejně. Není pochyb o tom, že v celé historii dosáhly poměrně vysoké úrovně blahobytu a civilizace pouze národy, které založily svůj společenský řád na soukromém vlastnictví výrobních faktorů. Ale nikdo by toto nepovažoval za nepopíratelné vyvrácení socialistických teorií.

I v oblasti přírodních věd existují rozdílné názory na interpretaci komplexních skutečností. Zde je ovšem svoboda vysvětlení omezena nutností nepopírat výroky dostatečně verifikované experimenty. Žádná taková omezení pro interpretaci společenských událostí neexistují. Můžeme o nich říci cokoli za předpokladu, že nejsme omezeni principy, o jejichž logické podstatě pojednáme později.

Zde ale musíme zmínit, že každá diskuse týkající se významu historické zkušenosti se nepostřehnutelně mění v diskusi o těchto principech bez dalšího odkazu na zkušenost. Lidé mohou začít diskusi o poučení, které plyne z dovozního cla nebo ze sovětského systému;

velmi záhy ale budou diskutovat o všeobecné teorii meziregionálního obchodu nebo o zrovňání čistě teorii socialismu a kapitalismu.

Průvodním jevem nemožnosti experimentování je nemožnost měření. Fyzik se musí zabývat veličinami a numerickými vztahy, protože může očekávat, že mezi fyzikálními vlast-

nostmi existují jisté neměnné vztahy. Experiment mu poskytuje numerickou hodnotu, kterou jim může přiřadit. V lidském chování žádné takové konstantní vztahy neexistují, neexistuje standard použitelný jako měřítko a neexistují experimenty, které by mohly určit jednotnosti tohoto typu.

To, co statistik určuje při studiu vztahů mezi cenami a nabídkou nebo mezi nabídkou a poptávkou, má pouze historický význam. Pokud určí, že byl v letech 1920 až 1930 v Atlantisu růst nabídky brambor o 10% následován poklesem ceny brambor o 8%, neříká nic o tom, jak se změnila nebo může změnit nabídka brambor v jiné zemi nebo v jiném čase. Taková měření, jako např. elasticita poptávky, nemůže být srovnáváno s fyzikálním měřením, např. hustotou nebo vahou atomů. Každý si samozřejmě uvědomuje, že se chování lidí týkající se brambor a jiných komodit mění. Různí jednotlivci hodnotí stejné věci různě a hodnocení se mění dokonce i v případě stejného jednotlivce se změnou podmínek. Nemůžeme roztrždit jednotlivce do tříd, které reagují stejným způsobem, a nemůžeme určit podmínky, které způsobují stejnou reakci. Za těchto okolností si musíme uvědomit, že statistický ekonom je historik a ne experimentátor. Pro společenskou vědu je statistika metodou historického výzkumu.

V každé vědě jsou úvahy, které ústí ve formulaci rovnice, nematematického rázu. Formulace rovnice má praktický význam, protože jsou experimentálně stanoveny příslušné konstantní vztahy a protože je možné do funkce vložit specifické známé hodnoty, abychom určili neznámé hodnoty. Takové rovnice jsou základem technologického projektování; jsou nejen završení teoretické analýzy, ale také počátečním bodem praktické práce. Ale v ekonomii, kde neexistují konstantní vztahy mezi veličinami, postrádají rovnice praktické použití. I kdybychom se zbavili všech pochybností o jejich formulaci, museli bychom si uvědomit, že je nelze prakticky využít.

Ale hlavní námitka, kterou musíme vznést proti matematickému řešení ekonomických problémů, je jiné povahy: nezabývá se ve skutečnosti reálnými procesy lidského jednání, ale fiktivním konceptem, který ekonom vytváří jako pomůcku. Je to koncept statické rovnováhy.

Abychom pochopili důsledky změny a podstatu zisku v tržní ekonomice, konstruuje fiktivní systém, ve kterém změna chybí. Dnešek je jako včerešek a zítřek bude jako dnešek. Neexistuje nejistota ohledně budoucnosti, a činnost tudíž postrádá riziko. Při zohlednění úrokových plateb se souhrn cen komplementárních výrobních faktorů přesně rovná ceně výrobku, což znamená, že neexistuje prostor pro zisk.

Tento fiktivní koncept je ovšem v reálném životě neuskutečnitelný; nemůže být ani logicky doveden ke svým konečným důsledkům. Jednotlivci by v takovémto fiktivním světě nejednali, nemuseli by volit, prostě by přežívali. Je pravdou, že ekonomie – právě proto, že nemůže experimentovat – musí používat tento a jiné fiktivní koncepty stejného typu. Jejich použití by ale mělo být omezeno jen na účel, za kterým jsou konstruovány. Cílem konceptu statické rovnováhy je studium podstaty vztahů mezi náklady a cenami, a tedy zisků. Jinak je tento koncept nepoužitelný a zabývat se jím je zbytečné.

Vše, co může matematika na poli ekonomických studií udělat, je popsat statickou rovnováhu. Rovnice a indifferenční křivky se zabývají fiktivním stavem věcí, které nebudou nikde existovat. Poskytují nám matematické vyjádření definice statické rovnováhy. V pozadí matematických ekonomů stojí dogma, že má být ekonomie zpracována matematicky, a tak považují studium statické rovnováhy za celou ekonomii. Čistě instrumentální charakter tohoto konceptu tak byl zastíněn tímto předsudkem.

Matematika nám nemůže říci nic o způsobu, jakým má být této statické rovnováhy dosaženo. Matematická determinace rozdílu mezi skutečným stavem a rovnovážným stavem nenahrazuje metodu, kterou nám logičtí a nematematictí ekonomové předkládají k pochopení podstaty těch lidských jednání, které nutně přivodí rovnováhu, za předpokladu, že nedojde k další změně dat.

Zabývání se statickou rovnováhou je zavádějící útěk před studiem hlavních ekonomických problémů. Pragmatická hodnota tohoto rovnovážného konceptu by neměla být podceňována, ale je to nástroj pro řešení jednoho jediného problému. Matematické zpracování statické rovnováhy je v ekonomii nepodstatné.

Stejným případem je využití křivek. Cenu komodity můžeme znázornit jako průsečík dvou křivek, poptávkové a nabídkové křivky. Musíme si ale uvědomit, že nevíme nic o sklonu těchto křivek. Ceny známe *a posteriori* a předpokládáme, že jsou dány průsečíky, ale neznáme tvar křivky ani v budoucnosti ani v minulosti. Znázornění křivek tak není nic víc než didaktický prostředek, který nám ukazuje teorii v grafické, a tedy i srozumitelnější podobě.

Matematický ekonom má tendenci považovat cenu buď za měřítko hodnoty a nebo za ekvivalent komodity. Ale ceny nejsou měřeny v penězích, jsou množstvím peněz směněných za komoditu. Cena není ekvivalentní komoditě. K nákupu dojde pouze tehdy, když si kupující cení komodity více než ceny a prodávající jí cení méně než ceny. Tento fakt nelze popřít a tak nelze

předpokládat ekvivalenci tam, kde existuje rozdíl v hodnocení. Pokud považuje cenu za ekvivalent komodity jen jedna strana, k transakci nedojde. V tomto smyslu můžeme říci, že je každá transakce pro obě strany „výhodná“.

III Fyzikové zkoumají předměty svého studia zvlněním. Neví nic o tom, co se děje uvnitř, v „duši“ padajícího kamene. Mohou ale zkoumat padání kamene při experimentech a tak objevit to, co nazývají zákony volného pádu. Z výsledků takové experimentální znalosti konstruují své teorie, a to od specifického k všeobecnému, od konkrétního k abstraktnímu.

Ekonomie se zabývá lidským jednáním, nikoliv – jak často slyšíme – komoditami, ekonomickými veličinami nebo cenami. [S lidským jednáním nejsme schopni experimentovat. Víme však, co se děje uvnitř jednajících lidí, protože jsme sami lidé. Víme něco o významu, který jednající lidé svému jednání přisuzují. Víme, proč si lidé přejí změnit podmínky svého života. Víme něco o nespokojenosti, která je konečným podnětem změn, které způsobuje. Zcela spokojený člověk nebo člověk, ač nespokojen, jenž ale nevidí žádnou možnost zlepšení..., by vůbec nejednal.]

A tak je ekonom, jak říká Cairnes, již na počátku svého zkoumání vybaven konečnými principy, které řídí jevy, jenž utvářejí předmět jeho studia. Nedisponujeme však žádnou přímou znalostí konečných fyzikálních principů. [2] V tom spočívá radikální rozdíl mezi společenskými vědami (morálními vědami, *Geisteswissenschaften*) a přírodními vědami. Schopnost experimentovat umožňuje přírodní vědy; společenské vědy umožňuje schopnost uchopit nebo obsáhnout význam lidského jednání.

Musíme rozlišovat dva zcela odlišné způsoby tohoto chápání významu jednání: chápeme a rozumíme¹. Chápeme význam jednání, bereme ho tak, jak je. Za jedním vidíme snahu dosáhnout pomocí prostředků nějakého cíle. Chápání významu jednání znamená pohlížet na něj jako na cílevědomé úsilí o dosažení nějakého cíle, přičemž neposuzujeme vlastnosti zamýšlených cílů ani použité prostředky. Chápeme činnost tak, jak je, její logické (praxeologické) vlastnosti a kategorie. Vše, co při tomto chápání děláme, je používání deduktivní analýzy k osvětlení všeho, co je obsaženo v základním principu jednání, a aplikování těchto poznatků na různé myslitelné podmínky. Toto studium je předmětem teoretické vědy o lidském jednání (praxeologie) a obzvláště její dosud nejrozvinutější části, ekonomie (ekonomické teorie).

Ekonomie tak není založena nebo odvozena (abstrahována) ze zkušenosti. Je to deduktivní systém, počínající u poznání zásad lidského rozumu a chování. Zůstává faktem, že je veškerá naše zkušenost v oblasti lidského jednání založena a podmíněna okolnostmi, že máme toto poznání v naší mysli. Bez této apriorní znalosti a teorémů

¹ Jde o termíny „begreifen“ a „verstehen“, které znamenají toto: *begreifen* znamená porozumění významu konceptů, to co se za ním skrývá, jde vlastně o jeho analýzu; naproti tomu *verstehen* znamená rozumět jednání nějakého člověka v psychologickém významu, vžít se do jeho psychiky, porozumět aktuálnímu okolnostem, za jakých ke konkrétnímu jednání došlo. (Pozn.překl.)

z ní vyvozených bychom si vůbec nemohli uvědomit to, co se děje při lidské činnosti. Naši zkušenosti lidského jednání a společenského života předchází praxeologická a ekonomická teorie.

Je důležité si uvědomit, že tento postup a metoda nejsou příznačné pouze pro vědecké zkoumání, nýbrž představují způsob každodenního chápání společenských jevů. Tyto apriorní principy a jejich dedukce jsou používány nejen profesionálními ekonomy, ale každým, kdo se zabývá ekonomickými skutečnostmi nebo problémy. Laik tak nepostupuje způsobem, který by se významně lišil od postupu vědce; pouze je někdy méně kritický, méně svědomitý v prověřování každého kroku v deduktivním řetězci a je tak více vystaven omylu. Stačí si všimnout jakékoli diskuse o současných ekonomických problémech, abychom si uvědomili, že se její průběh velmi brzy obrací k úvaze o abstraktních principech bez odvolání na zkušenost. Nemůžete například diskutovat o sovětském systému, aniž byste uchýlili ke všeobecným principům kapitalismu a socialismu. Nemůžete diskutovat o zákonu o minimální hodinové mzdě, aniž byste se opřeli o teorii mezd, zisků, úroků a cen, tedy o všeobecnou teorii tržní společnosti. "Čistý fakt" – ponecháme-li stranou epistemologickou otázku, zda taková věc existuje – je možné interpretovat různě. Tyto interpretace vyžadují objasnění na základě teoretického zkoumání.

Nejenže není ekonomie odvozena ze zkušenosti, je také nemožné její teoremy verifikovat odvoláním se na zkušenost. Každá zkušenost komplexních jevů, a to musíme opakovat, může být a je vysvětlována různými způsoby. Stená fakta, stejná statistická čísla, jsou považována za potvrzení protikladných teorií.

Je poučné porovnat způsob zpracování zkušenosti ve společenských a přírodních vědách. Máme mnoho knih o ekonomii, které poté, co rozvinou teorii, připojují kapitoly, ve kterých se pokouší o verifikaci rozvíjených teorií odvoláním se na fakta. Toto ale není způsob, jakým postupuje vědec v přírodních vědách. Začíná u zjištěných faktů a na jejich základě buduje teorii. Pokud jeho teorie umožňuje dedukci, která předchází dosud experimentálně nezjištěné skutečnosti, popisuje, jaký experiment by byl rozhodující pro jeho teorii; teorie se zdá být verifikována, pokud se výsledky shodují s predikcí. To je něco radikálně a podstatně odlišného od přístupu ve společenských vědách.

Pro porovnání ekonomické teorie s realitou se nemusíme snažit povrchně vysvětlit fakta interpretovanými různě jinými lidmi, abychom zdánlivě verifikovali naši teorii. Tento hloupý postup není způsob, jakým by se mohla ubírat rozumná diskuse. Musíme udělat následující: musíme prozkoumat, zda zvláštní podmínky jednání, které jsme předpokládali v naší úvaze, odpovídají podmínkám, které nacházíme v uvažované části re-

ality. Teorie peněz (či spíše nepřímé směny) je správná nebo ne bez ohledu na otázku, zda zkoumaný ekonomický systém používá nepřímou směnu nebo pouze barter.

Metoda aplikovaná při těchto teoretických apriorních úvahách je metodou spekulativních konstrukcí. Ekonom – a podobně také laik při své ekonomické úvaze – konstruuje obraz neexistujícího stavu věcí. Materiál pro takovou konstrukci je čerpán z analýzy podmínek lidského jednání. Zda situace, které tyto spekulativní konstrukce popisují, odpovídají nebo by mohly odpovídat realitě, je irelevantní pro jejich instrumentální schopnost. Dokonce i neuskutečnitelné konstrukce nám mohou poskytnout cennou službu tím, že nám umožňují pochopit, co je činí neuskutečnitelnými, a v jakém ohledu se liší od reality. Spekulativní konstrukce socialistické společnosti je nenahraditelná pro ekonomické uvažování bez ohledu na to, zda by taková společnost mohla či nemohla existovat.

Jednou z nejznámějších a nejvíce aplikovaných je spekulativní konstrukce statické rovnováhy zmíněná výše. Jsme si plně vědomi toho, že takový stav nemůže být nikdy realizován. Nemůžeme ale studovat důsledky změn, aniž bychom vzáhlili svět beze změny. Žádný moderní ekonom nepopírá, že nám použití tohoto spekulativního konceptu přineslo neocenitelnou službu při vysvětlování charakteru podnikatelského zisku a ztráty a vztahu mezi náklady a cenami.

Veškeré ekonomické uvažování pracuje s těmito spekulativními koncepty. Je pravda, že má tato metoda svá úskalí; snadno svádí k omylům. Musíme ji ale používat, protože je to jediná dostupná metoda. Samozřejmě ale musíme být velmi opatrní v jejím použití.

Na pochopitelnou otázku, jak nám může čistě logická dedukce z apriorních principů něco říci o realitě, odpovídáme tak, že jak lidské myšlení tak lidské jednání mají stejný původ, obě jsou produkty lidského rozumu. Správné výsledky našeho apriorního uvažování jsou tak nejen logicky nevyvratitelné, ale zároveň aplikovatelné se vši svou apodiktickou jistotou na realitu za podmínky, že použité předpoklady jsou přítomny v realitě. Jediným způsobem jak odmítnout závěry ekonomie je ukázat, že obsahují logický omyl. Jinou otázkou je, zda se získané výsledky aplikují na realitu. Toto může být rozhodnuto pouze na základě důkazu, že obsažené předpoklady mají nebo nemají svůj protějšek v realitě, kterou zkoumáme.

Vztah mezi historickou zkušeností – protože každá ekonomická zkušenost je historická v tom smyslu, že je to zkušenost něčeho minulého – a ekonomickou teorií je jiný, než jak je všeobecně známo. Ekonomická teorie není odvozena ze zkušenosti. Je to naopak nenahraditelný nástroj pro pochopení ekonomické historie. Ekonomická historie nikdy nemůže potvrdit nebo vyvrátit učení ekonomické teorie. Je to naopak ekonomická teorie, která nám umožňuje chápat ekonomická fakta minulosti.

IV Abychom se orientovali ve světě lidského jednání, musíme učinit více než jen chápat význam lidského jednání. Jak jednající člověk, tak čistě pozorující historik musí nejen chápat kategorie jednání v intencích ekonomické teorie; musí kromě toho rozumět významu lidské volby.

Toto porozumění významu jednání je specifickou metodou historického výzkumu. Historik musí zjistit fakta, pokud možno použitím všech prostředků poskytnutých teoretickými vědami o lidském jednání – praxeologií a její dosud nejrozvinutější částí, ekonomikou – a přírodními vědami. Poté ale musí postoupit dál. Musí studovat jedinečné a unikátní okolnosti zkoumaného případu. *Individuum est ineffabile.*² Jedinečnost je historikovi dána, je to přesně to, co nemůže být vyčerpávajícím způsobem vysvětleno nebo kauzálně vztaženo k jiným entitám. V tomto smyslu je individualita iracionální. Záměrem specifického porozumění používaného historickými disciplínami je pochopení významu individuality psychologickým postupem. Určuje fakt, že jsme konfrontováni s něčím jedinečným. Pevně určuje hodnocení, záměry, teorie, přesvědčení a omyly, zkrátka celkovou filozofii jednajících jednotlivců a způsob, jakým se vyrovnali s okolnostmi, za kterých museli jednat. Uvádí nás do prostředí jednání. Toto specifické porozumění samozřejmě nemůže být odděleno od filozofie historika. Morální nebo historické vědy nemohou v oblasti specifického porozumění nikdy dosáhnout toho stupně vědecké objektivity, kterého lze dosáhnout v přírodních vědách a v apriorních vědách, logice a praxeologii. Můžete rozumět různými způsoby. Historii lze napsat různými způsoby. Historici se mohou shodnout na všech věcech, které lze určit racionálním způsobem, a přesto se velmi rozcházejí v jejich interpretaci. Historie tak musí být vždy přepisována. Nové filozofie vyžadují novou interpretaci minulosti. Specifické porozumění historických věd není aktem čisté racionality. Znamená poznání, že rozum vyčerpá všechny své zdroje a že nemůžeme dělat nic víc, než se pokusit, a to také můžeme, vysvětlit něco iracionálního co nelze popsat vyčerpávajícím a unikátním způsobem. Toto jsou úkoly, které musí porozumění splnit. Nicméně jde o logický nástroj a měl by tak být používán. Neměl by být nikdy zneužit k propašování tmářství, mysticismu a podobných elementů do historické práce. Není to patent na nesmysl. Toto je nutné zdůraznit, protože se často stává, že jsou nešvary určitého druhu historicismu ospravedlňovány odvoláním se na chybně interpretované porozumění. Výroky logiky, praxeologie a přírodních věd nemohou být za žádných okolností zpochybněny porozuměním. Důkaz poskytnutý historickými zdroji může být jakkoli silný, skutečnost může být jakkoli srozumitelná z pohledu soudobých teorií, ale pokud neodpovídá naší logické analýze, nemůžeme ji akceptovat. Existence čarodějnic a čarodějnictví jsou ve

² Jedinečnost je nevyslovitelná.

velké míře dosvědčeny zákonnými opatřeními; přesto je neakceptujeme. Jsou zaznamenány soudy mnoha tribunálů, které říkají, že lidé znehodnotili domácí měnu tím, že způsobili nerovnováhu platební bilance; přesto si nemyslíme, že taková jednání mají tyto důsledky.

Úkolem historie není reprodukovat minulost. Pokus o to by byl marný a vyžadoval by opakování historie, které není lidsky možné. Historie je zobrazení minulosti na základě konceptů. Specifickými koncepty historického výzkumu jsou typové koncepty. Tyto typy historické metody mohou být vytvořeny pouze za použití specifického porozumění a mají smysl pouze v kontextu porozumění, kterému vděčí za svou existenci. A tak ne každý typový koncept, který je logicky platný, může být považován za užitečný za účelem porozumění. Klasifikace je platná v logickém smyslu tehdy, pokud jsou všechny elementy jedné třídy charakterizovány společnou vlastností. Třídy ve skutečnosti neexistují, jsou vždy produktem myslí, která při pozorování věcí objevuje podobnosti a rozdíly. Jinou otázkou je, zda může být klasifikace, která je logicky platná a založená na platném uvažování, použita pro vysvětlení daných dat. Není například pochyb o tom, že může být typ nebo třída „fašismus“, která zahrnuje nejen italský fašismus ale také německý nacismus, španělský systém generála Franca, maďarský systém admirála Horthy a některé jiné systémy, konstruována logicky správným způsobem a že může být dána do protikladu k typu zvaného „bolševismus“, který zahrnuje ruský bolševismus a systém Bely Kuna v Maďarsku a bolševismus krátké mnichovské sovětské epizody. Ale zda budou klasifikace a závěry z ní vyvozené, které považují svět posledních dvaceti let za rozdělený na tyto dvě části, fašistickou a bolševickou, tím správným porozuměním současným politickým poměrům, je diskutabilní. Této historické etapě můžete rozumět úplně jinak za použití jiných typů. Můžete rozlišovat demokracii a totalitu a poté do typu demokracie zahrnout západní kapitalistický systém a do typu totalita jak bolševismus, tak to, co jiná klasifikace nazývá fašismem. Zda použijete první nebo druhou typizaci záleží na celkovém způsobu, jakým nazíráte na věci. O použité klasifikaci rozhoduje porozumění, nikoli klasifikace o porozumění.

Typové koncepty historických a morálních věd (*Geisteswissenschaften*) nejsou statistickými průměry. Mnohé rysy klasifikace nejsou předmětem numerického určení a na základě tohoto faktu není možné je konstruovat jako statistické průměry. Tyto typové koncepty (v němčině používáme termín *Ideal-Typus*, abychom je odlišili od typových konceptů jiných věd, zejména biologie) by neměly být zaměňovány za praxeologické koncepty používané pro chápání kategorií lidského jednání. Například: [pojem „podnikatel“ je v ekonomické teorii použit k označení specifické funkce, kterou je vypořádání se s nejistou budoucností. V tomto ohledu musí být do určité míry

každý považován za podnikatele. Není pochopitelně úkolem této klasifikace v ekonomické teorii rozlišovat lidi, ale rozlišovat funkce a vysvětlit zdroje zisku nebo ztráty. V ekonomické historii a při zabývání se současnými ekonomickými problémy označuje termín „podnikatel“ třídu lidí, kteří mají firmy, avšak v mnoha jiných ohledech se mohou lišit tak, že se zdá být všeobecný termín podnikatel bezvýznamný a je používán jen s bližším určením, např. velká (střední, malá) firma, „Wall Street“, zbrojařská firma, německá firma, atd.] Typ podnikatel používaný v historii a v politice může mít nicméně konceptuální přesnost jakou má praxeologický koncept podnikatele. V realitě nikdy nepotkáte lidi, kteří nejsou ničím jiným než zosobněním jediné funkce. [3]

V Předchozí postřehy ospravedlnují závěr, že existuje radikální rozdíl mezi metodami společenských věd a přírodních věd.

Společenské vědy vděčí za svůj pokrok použití svých specifických metod a musí nadále postupovat v souladu se zvláštním charakterem svého předmětu. Nesmí přijímat metody přírodních věd.

Je mylné domnívat se, že společenské vědy používají matematiku, a věřit, že by se tak mohly stát exaktnějšími. Použití matematiky nečiní fyziku exaktnější nebo spolehlivější. Dovolte ocitovat Einsteinův poznatek: „Pokud se matematické výroky týkají reality, nejsou jisté, a pokud jsou jisté, netýkají se reality.“ S praxeologickými výroky je tomu naopak. Dotýkají se reality lidského jednání se vši svou přesností a jistotou. Vysvětlení tohoto jevu spočívá v tom, že jak věda o lidském jednání, tak lidské jednání samotné mají společný původ, tj. lidský rozum. Bylo by chybou domnívat se, že by je mohl kvantitativní přístup učinit exaktnějšími. Každé numerické vyjádření je nepřesné kvůli vrozeným omezením lidské schopnosti měření. Ostatně musíme poukázat na to, co bylo řečeno výše o čistě historickém charakteru kvantitativních vyjádření v oblasti společenských věd.

Reformátoři, kteří si přejí zlepšit společenské vědy tím, že přijmou metody přírodních věd, se často snaží ospravedlnit své úsilí poukázáním na zanedbaný stav společenských věd. Nikdo nebude popírat, že společenské vědy, a ekonomie obzvláště, mají k dokonalosti daleko. Každý ekonom ví, kolik práce před námi je. Ale dvě věci musíme mít stále na paměti. Za prvé, současný neuspokojivý stav společenských a ekonomických podmínek nemá nic společného s domnělou zanedbaností ekonomické teorie. Pokud lidé nebudou využívat učení ekonomie jako vodítka pro svá jednání, pak nemohou obviňovat tuto disciplínu ze svého vlastního selhání. Za druhé, pokud bude někdy nutné radikálně reformovat ekonomickou teorii, nebude tato změna provedena v intencích navrhovaných současnými kritiky. Jejich námitky musí být jednou provždy odmítnuty.

TERRA LIBERA

je vydávána společností TERRA LIBERA.

Kontaktní adresa:

TL, c/o Liberální institut,
Spálená 51, 110 00 Praha 1
E-mail: TL@libinst.cz

Její vydávání není povoleno ani schváleno žádnou státní institucí.

On-line archív
TERRA LIBERA

z let 2000 - 2004
dostupný na stránkách

www.libinst.cz

Předplatné TL na rok 2005

*Jak se stát každý měsíc součástí
TERRA LIBERA?
Předplatte si zaslání časopisu
TERRA LIBERA.*

Roční předplatné časopisu, zasílaného v papírové podobě kamkoliv v rámci ČR, získá ten, kdo přispěje Liberálnímu institutu alespoň 150,- Kč nebo 0,25 g zlata. Předplatné v elektronické podobě lze získat za polovinu těchto částek.

Koronový účet: 559461/0300
e-Gold účet: 131844

Více o e-Gold na www.libinst.cz

Z anglického originálu publikovaného v Journal of Social Philosophy and Jurisprudence 7, no.3 (April 1942) přeložil Dan Vořechovský.

[1] Srov. např. s *La Pathologie Sociale* [Sociální Patologie] (Paříž, 1896). [„Když si vláda půjčí od rodiny Rothschildů, tak to organická sociologie chápe takto: 'Fungování rodiny Rothschildů, v tomto případě, odpovídá jednání skupiny lidských buněk, které spolupracují při tvorbě krve, která je nutná pro vyživování mozku, v naději, že bude odměněna reakcí buněk sedé kůry mozkové, které potřebuje reaktivovat a nahromadit novou energii“, tamtéž, str. 104,“ v Ludwig von Mises, *Socialism*, J. Kahane, překl. (Indianapolis, Ind.: Liberty Classics, 1981), str. 257n - Ed.]

[2] [John E. Cairnes, *The Character and Logical Method of Political Economics* [1875] (New York: Augustus M. Kelley, 1965), str. 89-97 - Ed.]

[3] V zájmu úplnosti musíme poznamenat, že existuje ještě třetí použití termínu podnikatel, a to v právu, což musí být od zmíněných dvou použití jasně odlišeno.